

de Heeriaan

Contactblad van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph

2

JAARGANG 47
ZOMER 2018

IN DIT NUMMER

- Maria op retraite
- Pronkstukken
- Kapucijnen
verlaten
's-Hertogen-
bosch

Ode aan patroonheilige
Maria

“Geestelijke lezing en het dagelijks bidden van de rozenkrans zijn bekende, door ons gebruikte gebedsvormen”.

Bron: Constitutiën nr. 41 Can. 663,4

2

JAARGANG 47
ZOMER 2018

4 *Voorwoord*

5 Zuster Til Lagerberg †

Indonesië

6 Kenalan Zuster Alfonsa

10 80 jaar Kongregasi Puteri Maria dan Yosef

Iconen door Zuster Augusta de Groot

12 Engelbewaarders

Vroeger – Nu

15 Zuster Louisa van Rooijen

20 Wandkleden in het atrium van de kapel – Obedientia

23 Ode aan de patroonheiligen – Maria

Column door Zuster Tine Vink

26 In de schaduw van een kathedraal

Actualiteiten

28 Onze kennismaking met de Zusters DMJ

31 Maria op retraite

34 Zuster Engelmunda – 105 jaar

35 Kapucijnen verlaten 's-Hertogenbosch – deel 1

Bespiegelingen door Zuster Lisette Swanenberg

41 Pronkstukken

In Memoriam

44 Zuster Til Lagerberg

47 *Colofon*

Voorwoord

Het is volop zomer, de langste dagen van het jaar.

Wat valt er veel te genieten buiten. De vakanties beginnen bijna en iedereen geniet van de zon, zee en natuur. En dan moeten we na verloop van tijd de zomer achter ons laten, wat niet altijd meevalt, maar elk jaar komt deze vrolijke vriend weer te voorschijn.

Wat is de cyclus toch elk jaar weer een wonder! Steeds opnieuw gaat het leven door!

Is het zo ook in ons leven? Loslaten, maar altijd met het weten dat ook wij deel zijn van de kosmos, van de belofte, van de liefde, de verbondenheid met het grote geheel.

Ik denk nu aan onze Congregatie in Nederland, wij worden hier steeds kleiner maar we beleven ook de groei van onze Zusters PMY in Indonesië.

Iets van deze rijkdom komt u hopelijk al lezend tegen in deze Heeriaan!
Veel leesplezier!

Zuster Veronie Franken
redactielid Heeriaan

Zuster Til Lagerberg †

In 2009 werd de vergadering van het Algemeen Bestuur bezocht door twee van de vier redactieleden van de Heeriaan, het contactblad van de Congregatie. Zuster Til Lagerberg en Zuster Veronie Franken. Zuster Til nam als hoofdredacteur het woord en zei dat ze namens de gehele redactie (de andere twee zusters waren Zuster Gertrudis Kunst en Zuster Hadewijch Kupers) wilde vertellen dat zij vieren niet meer in staat waren om het contactblad telkens weer te vullen. Zij wilden ontheffing van hun taak.

Zuster Rosa, destijds Algemene Overste, had hier begrip voor, maar vond het ook bijzonder jammer. Een gastvrij klooster

behoorde de deuren juist meer open te zetten en het contactblad was, als een visitekaartje naar buiten, een uitermate geschikt medium daarvoor. De Heeriaan moest blijven vond het toenmalig Algemeen Bestuur en zelfs verder verspreid worden, dan alleen onder de eigen zusters. Er werd besloten dat er met versterking van niet-kloosterlingen een doorstart gemaakt zou worden, maar wel in samenwerking met Zuster Til en Veronie. Dus het werk neerleggen ging niet door voor deze twee zusters. Maar het feit dat zij de kar niet meer hoefden te trekken gaf lucht. En zij vonden het heel fijn om op deze manier toch betrokken te blijven, maar zonder eindverantwoordelijkheid. >

V.l.n.r. Zuster Veronie Franken, Ton Vogel, Marianne van Gool (doventolk), Anne-Marie Coopmans, Zuster Til Lagerberg en Brigitte Lutters

In 2011 nam de gezondheid van Til af, maar van stoppen in de redactie wilde ze niet weten. We hebben toen afgesproken dat zij zou aanblijven zolang zij er zin in had. En tot ze ziek werd in 2018 was Til bij alle redactievergaderingen aanwezig. Ook al moest ze taken uit handen geven, ze bleef heel graag naar de vergaderingen komen en tot op het laatste corrigeerde ze

tot in de puntjes. Geef Til een rode pen in haar handen en de correcties rollen eruit!

Zuster Til maakte al sinds 1983 deel uit van de redactie van KKC¹ respectievelijk de Heeriaan, waarvan zij van 1989 tot 2009 hoofdredacteur was. Na 2009 bleef zij dus lid van de redactie. In het totaal heeft zij 35 jaar in de redactie van de Heeriaan gezeten, waarvan 20 jaar als hoofdredacteur.

De overvolle kerk bij haar uitvaart gaf weer welke een nalatenschap Til als mens heeft achtergelaten. Wij als redactie kennen haar als blijmoedig, betrokken, humoristisch, geen fratsen, harmonieus, gelovig en nuchter.

Lieve Til, wij vonden het een eer om met je te mogen werken!

Slaap zacht. ●

*Veronie, Ton en Brigitte
(huidige redactie Heeriaan)*

1 Kontakt Kongregatie Choorstraat

KENALAN (Een bekende)

Elk kwartaal een kennismaking met één van onze Indonesische Zusters, deze keer:

Zuster Alfonsa

EEN EERSTE KENNISMAKING

Mijn vaders naam was Alfonsus Kamin Martosudarmo, hij overleed toen ik bijna 13 jaar was. Mijn moeder was Theresia Rusmi. Zij overleed in 1993 op 73-jarige leeftijd. Mijn ouders hadden zes kinderen.

- Mijn oudste zus Yustina is een (gepensioneerde) onderwijzeres. Zij is twee keer weduwe geworden en kreeg net als mijn ouders zes kinderen. Een ervan is overleden. Yustina heeft negen kleinkinderen en zelfs een achterkleinkind!
- Na haar kregen mijn ouders een zoon, Dwi Yadi. Hij was al overleden voordat ik geboren werd.
- Toen kwam ik.
- Daarna volgde mijn zus Fransiska. Zij is een (gepensioneerde) lerares en inmiddels weduwe. Fransiska heeft een dochter, die ongetrouwd is.
- Nummertje vijf was mijn zus Maria Yohana. Zij was niet getrouwd en overleed in 1986.
- En tenslotte werd de jongste geboren, Maria Marianingsih. Zij overleed in 1991.

Ik heb dus nu nog twee zussen.

Studie/Werk

Ik ben verpleegkundige. Ik volgde de opleiding voor verloskundige en na lang te hebben gewerkt in gezondheidscentra,

BIODATA (PERSONALIA)

Zuster Alfonsa Triatmi, geboren als Triatmi op 20 april 1948 in Purworejo (Midden)Java als het derde kind van zes. De nu 70-jarige Zuster Alfonsa trad in op 31 mei 1967.

ben ik overgestapt naar het begeleiden van landbouwers. Ik heb enkele keren deelgenomen aan begeleidingstrainingen voor boeren die ecologisch willen verbouwen.

Eerst woonde ik in Wonosobo, na 8½ jaar verhuisde ik naar de gemeenschap van Purwodadi (Purworejo). Omdat ik nu 70

jaar ben, woon ik sinds kort weer in de gemeenschap van Wonosobo. Nu mag ik van mijn oude dag genieten en me bezighouden met lichtere activiteiten, zoals bezoeken brengen aan ouderen, zieken en boeren. Ik verzorg kleine moestuinen en neem ook nog steeds deel aan kringactiviteiten van de parochie.

Cursussen/ Trainingen

Met betrekking tot de gezondheidszorg:

- Cursus Verbetering van maatschappelijke voedselprogramma's;
- Cursus Basis Gezondheidszorg;
- Cursus familieplanning/-gezondheid;

Met betrekking tot de begeleiding en tewerkstelling van landbouwers:

- Ecologie en in het bijzonder het duurzaam verbouwen van rijst.
- Opleiding tot trainer voor de boeren.

EEN NADERE KENNISMAKING

Wat was uw eerste kennismaking met de Zusters PMY en op welk moment besloot u zelf te kiezen voor PMY? Beschrijf de situatie en wat u erbij voelde?

Mijn eerste kennismaking met de Zusters PMY was tijdens mijn bezoek aan Wonosobo op 29 mei 1967. (Ik weet het nog precies). Een priester gaf mij informatie over de Congregatie PMY, toen ik hem vertelde dat ik graag zuster wilde worden. Ik raakte onder de indruk van hoe de zusters (ondanks het geringe ledental) de mensen uit de dessa (dorpen) benaderden. Ik was vastbesloten in te treden nadat ik fiat kreeg van mijn moeder.

Hoe werd er in uw omgeving (ouders, broers, zussen, vrienden) gereageerd, toen u ze vertelde dat u het klooster in wilde?

Mijn moeder, mijn zussen en enkele vriendinnen reageerden positief toen ik

mijn verlangen bekendmaakte. Zij waren blij verrast en gaven mij hun steun.

Geef een schets van uzelf met positieve punten en aandachtspunten.

Vijf positieve eigenschappen:

- Ik voel me gesterkt door deze levenskeuze, omdat mijn ouders mij van kleins af aan een sterk geloofsfundament hebben meegegeven. Zij leerden mij de goede balans kennen tussen gebed en arbeid (ora et labora).
- Ik ben nog altijd fysiek sterk en gezond.
- Ik kan mijn vakkennis met gemak onder de knie krijgen.
- Ik ben oplossingsgericht waar het problemen van het leven of het werk betreft.
- In ben altijd in staat geweest om anderen te stimuleren tot samenwerking omwille van de maatschappelijke ontwikkeling.

Vijf punten die aandacht verdienen:

- Ik heb moeite me steeds aan te passen aan nieuwe veranderingen in mijn leven.
- Het is voor mij moeilijk mijn naasten te vergeven als zij mij pijn doen.
- Om prioriteiten te stellen m.b.t. het leven en werk, heb ik meer tijd nodig om na te denken alvorens tot een beslissing te komen.
- Proberen de positieve dingen te ontdekken in medezusters, naaste medewerkers en in de mensen voor wie ik werk.
- Steeds proberen om andere mensen niet te bekritisieren.

Is het ook wel eens moeilijk om een zuster te zijn en te leven in gemeenschap? En wat is de kracht, volgens u, van het leven in gemeenschap? Wat betekent voor u een leven in het teken van geloof en spiritualiteit?

Ja, ik heb problemen gekend als zuster in het communiteits- en gemeenschapsleven. In mijn leven en werk als verpleegster op de polikliniek in Semarang had ik een conflict zowel in de gemeenschap als op de werkplaats. Het was zo erg dat ik om overplaatsing vroeg of zelfs uittreding. Als Provinciale Overste voor PMY was ik tussen 1993 en 1997 verantwoordelijk. Tijdens het Kapittel van 1995 ervoer ik de uitdaging om de Congregatie in Indonesië naar onafhankelijkheid te leiden als een zeer zware taak.

Wat mij staande houdt is de kracht die ik ontleen uit het gebed, het geestelijk leven en de samenwerking met de medezusters, door elkaar aan te vullen met ieders talenten, door elkaar te accepteren en te vergeven, zoals voor ons staat geschreven en wat wij dagelijks bidden in 'Doa untuk Komunitas' (gebed voor de gemeenschap). Leven in geloof en spiritualiteit betekent voor mij, dat ik als een gewoon en kwetsbaar mens, die zich gemakkelijk vergist en regelmatig valt, alleen kan volharden in dit leven, door de behoeftige medemensen te blijven dienen, gesteund door Gods kracht en geest.

Wat is uw mooiste ervaring in het uw werk ooit? En wat uw moeilijkste?

De mooiste ervaring in het uitvoeren van de zendingstaak is voor mij de mensen zelfstandig te zien worden. Daar gaat een zwaar proces aan vooraf, maar dat is het waard.

Problemen die ik tegenkom zijn dat het weleens gebeurt, dat bij het implementeren van plannen/programma's wij te weinig oog hebben voor de wensen/verwachtingen van mensen aan wie wij onze diensten aanbieden. Daardoor ontstaan misverstanden en op een gegeven moment uiten zij hun ongenoegen op een minder

aangename wijze. Maar door gemoedelijk met hen te praten kunnen misverstanden worden beslecht. Hierdoor kan ik leren om beter te communiceren. Dikwijls is het moeilijk om de wensen/verwachtingen van mensen voor wie wij werken te weten te komen. Dat komt door de verschillen in de manier van denken en de verschillende achtergronden van ons leven. Misverstanden kunnen worden voorkomen door overleg te plegen en hun verwachtingen met geduld proberen te verkennen.

In mijn kloosterleven heb ik veel ontwikkelingen op persoonlijk gebied meegekregen. In het begin van mijn kloosterleven was ik een stil, verlegen en bang uitgevalen mens. Dankzij de begeleiding in de tijd van mijn postulaat, noviciaat, junioraat en de tijd na mijn geloften voor het leven heb ik veel ontwikkelingen doorgemaakt. Ik weet dat ik voorbereid werd op het communautair en dienstbaar leven. Daarbij werd mij de gelegenheid geboden om vele studies te volgen ter voorbereiding op mijn zendingswerken. Daarnaast heb ik geleerd om mijn medezusters meer te waarderen en hen persoonlijk te dienen toen ik benoemd werd tot de Indonesische Provinciale Overste.

Als u de nieuwe meisjes in het noviciaat een raad zou mogen geven, wat zou dat dan zijn?

Open jullie harten om intensieve begeleiding te ontvangen, zodat de begeleidsters jullie beter kunnen leren kennen. Dat komt de persoonlijke ontwikkeling en vorming naar Gods wil ten goede en is in overeenstemming met de spiritualiteit van de Congregatie PMY.

Geloof dat God jullie altijd zal bijstaan in jullie leven en strijd.

Weet dat jullie de hoop en de toekomst van onze Congregatie zijn. ●

80 jaar Kongregasi Puteri Maria dan Yosef

door Zuster Wahyu Triningsih

15 MAART 2018

15 Maart 1938 is de oprichtingsdag van de Stichting 'Werk voor misdeelde kinderen in Indonesië' (voor dove kinderen) in Wonosobo. In de jaren voor 1958 spitste het nationalisme zich toe en moesten de statuten van de stichting worden gewijzigd. Dit gebeurde in 1958. De naam van de stichting werd toen veranderd in: Dena-Upakara. Dit is Oud Javaans en betekent: zorgen voor de uitgestotenen in de maatschappij. De betekenis bleef dus hetzelfde. Deze naam is gekozen op advies van Pater P.J. Zoetmulder SJ, een professor

in de (Oud) Javaanse taal. Er is toen ook besloten dat het Bestuur van de stichting voortaan benoemd zou worden door de Overste van de Zusters 'Dochters van Maria en Joseph' in Wonosobo.

Dit jaar vierde de Stichting dus haar 80ste verjaardag! Het werd groots gevierd. De dag begon met allerlei wedstrijden voor kinderen. Ballonnen en pingpong balletjes blazen (voor kleine kinderen). De grotere kinderen mochten hun gezicht schminken en elkaars haren opsteken. Na afloop namen alle kinderen deel aan de Eucharis- >

tieviering en daarna aan een gezamenlijke maaltijd, een gezellig onderonsje en tenslotte werden er door de stichting cadeautjes uitgereikt.

18 MAART 2018

Zondag 18 maart werd dezelfde dag gevierd, maar nu voor de Zusters PMY. Er werd een samenkomst georganiseerd voor ouders van de kinderen en familieleden van de zusters. Er waren veel mensen die hieraan gehoor gaven. Eerst werd er

---

Dena-Upakara is Oud Javaans voor: zorgen voor de uitgestotenen in de maatschappij.

---

een drankje gepresenteerd, waarna de Eucharistie werd gevierd voorgegaan door Romo Suryo pr (de jongere broer van Zuster Ester).

Na de Eucharistieviering volgde een kennismakingsceremonie onder de familieleden van de zusters, opgeluisterd met enkele dansjes door de kinderen van Dena-Upakara en novicen. De ouders van Zuster Magdalen en een broer en een zus van Zuster Rosa (Sutrismini) deelden hun verhaal met het hele gezelschap, over wat het betekent als er een familielid kiest om zuster te worden.

07 JULI 2018

Op 07 juli wordt het feest nog eens dunnetjes over gedaan voor de plaatselijke bevolking. ●

Engelbewaarders

door Zuster Augusta de Groot

Al eeuwenlang zijn iconen niet weg te denken uit het dagelijks leven in Rusland. De iconen maken – door hun kleuren en het licht – iets van de onzichtbare wereld zichtbaar. Zo ook iconen van beschermengelen, die we meestal kennen als engelbewaarders.

Aan hun beschermengelen vragen zij in gebed, om iets van de leiding van hun engel in hun hart te mogen verstaan. Voor de gelovige is de beschermengel onzichtbaar, maar altijd aanwezig.

Wie van ons herinnert zich nog de afbeelding die bij veel gezinnen ergens op een kinderslaapkamer hing? Het was geen icoon, maar een afbeelding van een kind met achter of naast zich een engelbewaarder, de beschermengel op weg naar school, bij het gaan over een smal bruggetje of spelend aan de rand van het water. Ik herinner mij nog goed het gebedje tot mijn engelbewaarder dat mijn moeder bad, als ze ons naar bed bracht of onder kwam stoppen:

**“Engel van God, die mijn bewaarder zijt
en aan wie de Goddelijke Goedheid mij heeft toevertrouwd,
verlicht, bewaar, bescherm en bestuur mij.
Amen”.**

De engelbewaarder was echt iemand waar je op vertrouwde en ik moet bekennen dat ik het gebedje nog regelmatig bid.

Welke plaats nemen de engelbewaarders in de hiërarchie van de engelen eigenlijk in? Zoals beschreven wordt staan de beschermengelen onderaan in de hiërarchie, maar ze staan wel het dichtst bij de mensen en daardoor onderscheiden zij zich van alle andere engelen. Vanaf de vroegst christelijke tijd wordt er door gelovigen tot de beschermengelen gebeden.

Pas vanaf de elfde eeuw werden afbeeldingen van beschermengelen gemaakt en vanaf 1600 kennen we pas iconen met beschermengelen. Rond 1700 werden er steeds meer verspreid als huisicoon.

>

De afbeeldingen werden gemaakt vanuit beschrijvingen van visioenen die men had gehad. Het zouden 'jongelingen' van onbeschrijflijke schoonheid zijn, een symbool van perfectie, in de prachtigste kleren die je je maar voor kunt stellen.

De icoon is een oude afbeelding die in het jaar 2000 opnieuw in Rusland geschilderd is. Ik schilderde deze icoon voor mijn zus die, na de dood van haar man, op zoek was naar de afbeelding van een beschermengel.

Voor velen zal ook onderstaand gebedje herinneringen oproepen. ●

Goede Nacht

's Avonds als ik slapen ga,
 Volgen mij veertien Engeltjes na:
 Twee aan mijn hoofdeind,
 Twee aan mijn voeteneind,
 Twee aan mijn rechterzij,
 Twee aan mijn linkerzij,
 Twee die mij dekken,
 Twee die mij wekken,
 Twee die mij wijzen
 Naar 's Hemels Paradijzen!

32

33

Zuster Louisa van Rooijen

We maken een uitzondering op de regel door de serie over de Algemene Oversten te onderbreken met een portret van Zuster Louisa van Rooijen.

In het vorige nummer las u het laatste deel van Zuster Venantia van Maanen. Het gouden kloosterfeest van Zuster Venantia werd op 9 en 10 april 1947 gevierd. De refter was toen versierd met de vier geschilderde wandkleden, gemaakt door Zuster Louisa van Rooijen, waarover u in de Heeriaannummers van 2018 meer leest.

door Zuster Veronie Franken

In de bijna 200-jarige geschiedenis van onze Congregatie zijn er zeer begaafde zusters geweest die wij nog geregeld ‘tegen komen’. Een daarvan is Zuster Louisa van Rooijen. Ook de lezers van De Heeriaan heeft zij al eens geboeid met haar verhaal. Herinnert u het zich nog? De oude, arme vrouwen en de educandinen¹ mochten nooit gelijktijdig “zich wiegelen op dezelfde lucht” (Heeriaan 2016-2 pag. 11). In datzelfde nummer van de Heeriaan zien wij haar als educandine (kwekelinge) staan op een grote foto uit 1895, op de 2e rij, tweede van rechts, hier nogmaals afgebeeld.

Zuster Louisa bij haar 40-jarig kloosterjubiläum

Educandinen

Zuster Louisa van Rooijen achter haar schildersezel.

Zuster Louisa werd op 10 januari 1880 geboren te Montfoort.

Op 16-jarige leeftijd trad zij in bij de Congregatie DMJ en deed op 9 juni 1898 haar eeuwige professie. In datzelfde jaar was zij ook geslaagd voor haar onderwijsakte: L.O. (Lager Onderwijs 2e graads). Meerdere studies volgden: Hoofdakte, Tekenen L.O. Handenarbeid, Nederlands M.O. (Middelbaar Onderwijs 1e graads) en nog wat andere diploma's. De laatste was: Anatomie – tekenen in 1949.

Bijna 50 jaar is Zuster Louisa lerares van Kweekschool Concordia geweest en gaf zij les in Nederlandse taal en Tekenen.

Haar belangrijkste schilderstuk voor onze geschiedenis, is dat van een zuster met de kleding van het allereerste begin, dus wat de zusters droegen toen zij in 1820 nog niet als religieuzen herkenbaar mochten

Schilderij 'Kleding der Heerianen van 1820 tot 1842', volgens de overlevering een zelfportret van Zuster Louisa.

zijn. Volgens de overlevering is het een zelfportret van Zuster Louisa. 'Kleding der Heerianen van 1820 tot 1842' staat er op het schilderij geschreven.

Zusters Maria (rechts), Marie Cecile (links) en Odilia (midden)

Goed voorbeeld doet goed volgen! In de loop der jaren traden drie nichten van haar in. Drie zussen wel te verstaan. Zuster Maria in 1919, zij was toen 18 jaar, Zuster Marie Cecile in 1925 op de leeftijd van 26 jaar en Zuster Odilia als laatste van de drie zussen, in 1939. Zij was 32 jaar en had toen al een hele muziekcarrière achter de rug. Het waren allen talentvolle en creatieve vrouwen, ieder op een eigen gebied.

In de vorige Heeriaan nr. 1 voorjaar 2018, kon u lezen over de vier wandkleden die zij geschilderd heeft en die voor het eerst in de refter hingen bij het 50-jarig kloosterfeest van Moeder Venantia van Maanen in 1947.

Ondertussen is het verhaal van nr. 1: Caritas: 'De Liefdewerken' al gepubliceerd en volgt in dit zomernummer nr. 2: Obedientia 'Gehoorzaamheid'. In het herfst- en winternummer volgen de twee anderen nog met de verhalen die erbij horen: nr. 3: Paupertas: 'Armoede' en nr. 4: Casti-

tas: 'Maagdelijkheid' of 'Zuiverheid'. U kunt de wandkleden (nog altijd) bewonderen in het Atrium van onze kapel.

Zusters die zich deze lerares nog herinneren zijn: Zuster Valentina Spitteler en Zuster Laetantia van Kessel. Zuster Valentina was in die tijd hoofd van het Internaat Sint Marie in 's-Hertogenbosch en weet nog precies hoe het schildersatelier eruit zag en waar de wandkleden aan de muur hingen na het feest van Moeder Venantia. De herinneringen van Zuster Laetantia gaan terug naar de tijd dat ze op school zat en tekenles had waar ze niets van terecht bracht: "Zuster Louisa was een schat van een vrouw en zeer begaafd. Maar onder een tekenles snapte ik gewoon niet wat ik moest doen, het had iets met een latje te maken. Het einde van het liedje was dat Zuster Louisa boos werd en ik daarop verdrietig reageerde. Toen kwam ze naast mij staan en zei: "Geeft niets, je krijgt toch een 8 van mij!" Mooi toch! Maar of het didactisch juist was is wel de vraag.

Zoals u hierboven al kon lezen, gaf Zuster Louisa niet alleen les in tekenen en schilderen maar ook het vak Nederlands. En nu komen we bij een groot werk waar zij in de laatste jaren van haar leven heel veel tijd in heeft gestoken:

EEN BOEK SCHRIJVEN OVER DE GESCHIEDENIS VAN DE CONGREGATIE DMJ

In 1920 bij het eeuwfeest schreef Mgr. Pompen een gedenkboek dat de hoofdzaaken van de geschiedenis van het Moederhuis behandelde en waarvan er nog maar enkele exemplaren beschikbaar waren. Zuster Louisa kreeg daarom van het Algemeen Bestuur de opdracht een nieuwe geschiedenis te schrijven. >

Op het archief is zo goed als alles van dit werk bewaard gebleven. Onvoorstelbaar voor ons - die leven in het computertijdperk - als je het tevoorschijn haalt en bekijkt. Zuster Louisa verzamelde alles aan feiten en feitjes, sorteerte dat en schreef het op in schriften. Haar handschrift was klein en de schriften waren dicht beschreven. Monnikenwerk, maar voor ons is het anno 2018 heel fijn dat ze het zo gedaan heeft, heel veel verhalen zijn veel meer gaan leven.

Ja, misschien had het meer een 'geschiedenisboek' moeten worden. Hoe dan ook, Zuster Louisa gaf haar beste krachten eraan tot kort voor haar dood. In mei 1954 verscheen de eerste proefdruk, zonder illustraties en nog zonder de geschiedenissen van de afdelingen die wel in haar schriftelijke aantekeningen te vinden waren. Het was de bedoeling dat er verder aan gewerkt zou worden maar uiteindelijk is het boek alleen verspreid: "Ten gebruike van Leden der Congregatie". De reden daarvoor was dat men het niet durfde te verspreiden met het oog op de naam van de Congregatie. De stijl van Zuster Louisa (74 jaar toen ze het schreef) was namelijk verouderd, zo meende men.

Het 'grijze boek' is echter een heel belangrijk stuk geschiedenis van de Congregatie gebleken. Vanaf 1995 wordt het regelmatig

gebruikt voor de geschiedschrijving van de laatste jaren. Onder andere in 'Religieuze vrouwen: bruid, moeder, zuster'. Geschiedenis van twee Nederlandse zustercongregaties, 1820-1940 door José Eijt (1995). 'Geroepen en toegewijd'; 190 jaar liefdewerk door de Zusters van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph, door Andries Molengraaf (2010). En ook nu wordt er nog onderzoek gedaan naar onze hele geschiedenis!

Uiteindelijk kwam men op het idee om naar aanleiding van het boek van Louisa toch een klein boekje (brochure) vol foto's en korte teksten uit te geven: 'In de schaduw van een kathedraal'.

Zie ook de column van Zuster Tine Vink in deze Heeriaan. ●

¹Jonge vrouwen die intern de voorbereiding op de kweekschool kregen. In 1871 gingen de zusters in Doesburg ertoe over enkele zogenaamde educandinnen of kwekelingen intern op te leiden. De bedoeling was tweeledig. Enerzijds wilden zij 'jonge juffrouwen uit den netten stand' voorbereiden op het behalen van een onderwijsakte, anderzijds hoopten de zusters dat deze meisjes tot de congregatie zouden toetreden om zo het onderwijskorps te versterken. In de periode tot 1900 traden inderdaad zes educandinnen in.

Wandkleden in het atrium van de kapel in de Papenhulst – deel 2

Obedientia

Uit het archief van de Congregatie DMJ weten we dat Algemeen Overste Venantia van Maanen op 31 mei 1947 haar gouden feest zou vieren. Vanwege omstandigheden - die te maken hadden met de voorbereidingen op een bestuurswisseling - werd de viering van dit feest vervroegd naar 9 april 1947. De refter was prachtig versierd: er hingen onder andere vier grote wandkleden, geschilderd door Zuster Louisa van Rooijen (1880 - 1955).

door Ton Vogel

VOORBEREIDINGEN

In haar atelier naast een slaapzaal op de 2de verdieping van het internaat St. Marie aan de Papenhulst schilderde Zuster Louisa rond 1946 dit wandkleed. Het kreeg de naam 'gehoorzaamheid', maar dan in het Latijn, 'obedientia'. Gehoorzaamheid is een van de drie geloften die de Zusters bij hun professie, hun intreding in het klooster, afleggen.

Zuster Louisa had daarvoor een groot stuk canvas aangeschaft, ongebleekt linnen van 200 bij 120 cm. Allerlei kleuren plakkaatverf had ze bij de hand. Ze was niet alleen lerares Nederlands, ook gaf ze tekenles aan de Kweekschool. Maar dan... hoe kun je 'gehoorzaamheid' vormgeven op een doek?

Ze nam het boekje met de constitutiën ter hand om inspiratie op te doen. (Daarin staan de regels van de congregatie). Wat las ze daar?

Gehoorzaamheid is een gelovige levenshouding, luisterend openstaan... voor het Woord van God om Zijn Wil te volbrengen. Onze gehoorzaamheid is een evangelische gehoorzaamheid naar het voorbeeld van Jezus die zegt: "Mijn spijs is, de Wil te doen van Hem die Mij gezonden heeft en

Zijn werk te volbrengen." (Joh. 4;34). Het heeft eveneens te maken met eigen verantwoordelijkheid en de ruimte waarbinnen gehoorzaamheid geleerd kan worden, nl. het gebed. En tenslotte... wordt de gehoorzaamheid aan de overste in concreto beoefend, in alles wat zij overeenkomstig de constitutiën zal opleggen.

HET SCHILDERSTUK

Dan komt, zo stel ik me voor, Zuster Louisa tot een besluit. "Waar vind ik het voorbeeld van gehoorzaamheid en trouw?" Welke tekst uit de Bijbel is geëigend om hier vast te leggen?

Met de foto van het doek voor ons, is het alsof we door een raam kijken. Het kozijn is versierd. De vensterbank bestaat uit tien letters die het woord OBEDIENTIA vormen. De blauwe letters hebben een dunne gouden omlijsting. Door het raam zien we een vrouw, met een aureool rond het hoofd. Ze is gekleed in prachtig gedrapeerd blauw en wit. Zie eens die plooiwal en de zachte schaduwen. De jonge vrouw, we weten direct dat het om Maria gaat, heeft de ogen neergeslagen, is gesluierd en heeft de handen voor de borst. Een duif, de Heilige Geest, komt haar bezoe-

ken. In het evangelie van Lucas (1;35) staat te lezen: 'De Heilige Geest zal over je komen en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw bedekken. Daarom zal het kind dat geboren wordt, heilig worden genoemd en Zoon van God'. 'Voor God is niets onmogelijk' verklaarde de engel en Maria antwoordde: 'ECCE ANCILLA DOMINI', 'zie de dienstmaagd van de Heer' of toegankelijker vertaald: 'De Heer wil ik dienen, laat er gebeuren wat u gezegd hebt' (Lc. 1;38).

DE OMRANDING

Links en rechts van de hoofdvoorstelling vallen de zonnebloemen op. Een zonnebloem is op zich al een wonder, niet alleen fraai maar ook nuttig, we gebruiken allemaal zonnebloemolie en zonnebloempitten. Zonnebloemen, bij voorbeeld op de enorme akkers in Frankrijk, draaien de hele dag door ook naar het zonlicht. Daardoor is deze bloem een Christelijk symbool geworden voor hèt Licht, Christus. En voor aanbidding en onderwerping, maar ook voor levenslust en bewondering.

Zonnebloemen draaien de hele dag naar het zonlicht. Daardoor zijn ze een Christelijk symbool geworden voor hèt Licht, Christus.

Louisa heeft in haar atelier zeker een paar zonnebloemen gehad, anders had ze die veertien bloemen niet zo natuurgetrouw, stuk voor stuk verschillend, kunnen schilderen.

Boven de centrale voorstelling van Maria zijn in een cirkel - met gouden omranding - enkele andere Christelijke symbolen opgenomen, het kruis, het boek en een ge-

bedssnoer, tegen een tweekleurige achtergrond, van hemel en aarde.

DE ENGELEN MET DE BANDEROL

Aan weerszijden van deze cirkel zweven boven de zonnebloemen twee gevleugelde engelen. In hun lange haren dragen ze een diadeem, het moeten wel cherubijnen of serafijnen zijn. Ze dragen samen een banderol die aan de voorzijde voorzien is van een tekst. De zijde die achter de schouders doorloopt is leeg en wordt daar ook ondersteund. Wat staat er op de banderol?

Daarvoor gaan we naar de brief van Paulus aan de Galaten. In 6,16 lezen we: "Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super Israel Dei." Dat betekent: "En al degenen die deze regel volgen, vrede over hen en barmhartigheid, en over het Israël van God."

Zuster Louisa heeft deze tekst aangepast, een paar woorden weggelaten. "Al degenen die deze regel volgen... vrede en barmhartigheid over hen."

Paulus bedoelde met "deze regel" natuurlijk niet de kloosterregel van de Choorstraat. Maar Zuster Louisa wel! Dat is de wens die ze neerlegde in dit schilderstuk over 'gehoorzaamheid'. ●

Met dank aan Norbert Smulders (pr.) en Marie Louise van Daele (foto)

Ode aan de patroonheiligen – deel 2 van 4

Maria

Zoals bekend heeft de Congregatie DMJ vier patroonheiligen: vier mensen uit de Bijbel of de kerkgeschiedenis die voor haar van belang zijn. Pastoor Heeren heeft deze vier indertijd vastgesteld.

Deze vier patroonheiligen zijn: Maria en Joseph; zij zijn ook de naamgevers van de Congregatie. In het boek: 'De wortels, de twijgen en de vruchten van de boom' worden zij door Pastoor Heeren zelfs 'de ouders van de congregatie' genoemd. De twee andere patroonheiligen zijn Johannes de Evangelist en Vincent Depaul, vaak ook Vincentius à Paulo genoemd.

In de volgorde van het kalenderjaar komt in deze en in de volgende uitgaven van 'De Heeriaan' steeds een van hen in een 'Ode aan ...' voorbij. Na de 'Ode aan Joseph', (voorjaar 2018) nu de 'Ode aan Maria'.

door Theo Bos

Zo relatief weinig er over Joseph staat geschreven in de Bijbel, en idem zo weinig kerkelijke gedenkdagen, zo veel is er over Maria geschreven, en zoveel gedenkdagen zijn er ter ere van haar. Om er enkele te noemen: op 1 januari viert de kerk: 'H. Maria, Moeder Gods'. Dit sinds de kalenderhervorming van 1969; een besluit dat teruggaat naar het Concilie van Efese, (431) waar Maria officieel werd uitgeroepen tot 'Moeder van God', in het Grieks: 'Theo-tokos'. Op 2 februari is het 'Maria Lichtmis', op 25 maart 'Maria Boodschap' en op 31 mei is het 'Maria Visitatie', het bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth. Deze feestdagen kennen veelal een directe link met een Bijbelverhaal over Maria, met name in het Evangelie van Lucas is veel over Maria, en wat haar overkomen is, te lezen.

Er zijn ook feestdagen aan Maria gelieerd, vanuit verdere theologische doordenking of legendevorming. Dagen als 'Maria ten Hemelopneming' (15 augustus), 'Maria >

koningin van de hemel' (22 augustus) en 'Maria Onbevleete Ontvangenis' (8 december), zijn daar voorbeelden van. En dat geldt ook voor 'Maria Geboorte' (8 september) en 'Opdracht van Maria' (21 november).

En net als bij Joseph, zijn er ook over Maria verhalen opgetekend in de zogeheten apocriefe ('verborgen') Bijbelboeken, veelal ontstaan vanuit vrome fantasieën. Bekend is het verhaal van Joachim en Anna, die als Maria's ouders staan vermeld, op hoge leeftijd toch nog ouders werden.

Door de eeuwen heen groeit de Mariaverering. Zo zijn er de door enkele pausen afgekondigde Mariadogma's. We hebben de gedachtenis aan de 'Onbevleete Ontvangenis' te danken aan Paus Pius IX, (1854) en het dogma van 'Maria ten Hemelopneming' aan Paus Pius XII (1950). De pauselijke Mariaverering geldt ook nu, ook bij Franciscus: op 3 maart van dit jaar heeft het Vaticaan Tweede Pinksterdag ingesteld als ook een feestdag van Maria: nu als Maria, 'Moeder van de Kerk'.

De zogeheten 'Litanie van Loreto', ook wel de 'Litanie van Maria' genoemd, is een voorbeeld van een almaar groeiend geloof in haar, als een bijzondere vrouw, met een evenzeer bijzonder leven. Daarin krijgt Maria tal van namen en titels toebedacht, die passen bij het theologisch en religieuze denken en geloven van die tijd (16e, 17e eeuw), maar die ons, zo'n 400 jaar later, vreemd in de oren kunnen klinken. Wat te denken (in 2018) bijvoorbeeld van: 'Zetel der Wijsheid', 'Geestelijk vat', 'Mystieke roos', of 'Ivoren toren'. En, waarschijnlijk niet voor Brabanders, laat staan Bosschenaren, kan de benaming: Maria, als 'Zoete Lieve Moeder van 's-Hertogenbosch', ook wat gedateerd klinken.

Maria is door de eeuwen heen een belangrijke figuur gebleven, zowel in de officiële theologie, de katholieke geloofsleer, als in de beleving van veel gelovigen. Het aantal Mariabedevaartsplaatsen is talrijk. Lourdes is natuurlijk heel bekend; haar betekenis toont zich duidelijk in de vele 'Lourdes-grotten', echt wereldwijd. Zo is er in ook Meersel-Dreef, een Belgisch dorpje, net onder Breda een Lourdesgrot, welke als bijnaam heeft: "Het Lourdes van de Noorderkempen". Als ik daar, vanuit mijn werk als pastoraal werker van Vincentius te Udenhout, met mensen met een verstandelijke beperking, en hun familie ben, zijn we daar nooit de enige pelgrims!

Maria was ook belangrijk voor Pastoor Heeren; de stichter van de Congregatie. Dit is op te maken uit de constituties ervan, maar blijkt vooral uit de naam van de Congregatie: 'Dochters van Maria (!) en Joseph'. Hij schrijft in Constitutie 2 o.a.: Maria (te verkiezen) "*Als de Moeder van het Hoofd der H. Kerk, van Christus*", ook "*als hare Moeder en opperste beschermster.*" Ook in andere constitutieregels wordt Maria aangehaald.

Maria is niet alleen voor velen een diepge-
lovige vrouw, die mensen inspireert; voor
veel vrouwen en mannen is zij ook een
persoon die vragen oproept. Wat over haar
gezegd wordt, wat haar wordt toegedicht
aan geloof of wonderen, is voor meerde-
ren een stap te ver. Zij kunnen niets met
een Maria die zo 'heilig', zo 'zoet' en in
hun beleving ook als zo 'hoog', zo 'onna-
volgbaar' wordt beschreven of gelovig
wordt beleefd. Wie Maria was, wat zij kon,
hoe zij haar leven leefde, is niet bereik-
baar (te ver) voor de 'gewone' mensen, zo-
als zijzelf, is dan hun opvatting.

Delen van Maria's lofzang (Lucas 1, 46-55):
'Hoog verheft nu mijn ziel..., verrukt is
mijn Geest, zijn eenvoudige dienstmaagd',
zijn voor hen moeilijk te bidden of te zeg-
gen. En woorden als 'allernederigste', 'al-
ler-zuiverste', of 'allergehoorzaamste'
vindt men niet meer van deze tijd.
Of vindt men te vroom, te hoog gegrepen
voor menselijke beleving. Dit geldt dan
ook vaak afbeeldingen en andere kunst-
vormen. Ook die tonen vaak een bepaald
theologisch kader of tijdsgebonden kerk-
leer.

Hoe dan ook: Maria is een vrouw die veel
mensen, gelovig of niet, blijft aanspreken.
Over haar is nog veel meer te schrijven,
en dat zal ook wel zo blijven. Tot op de dag
van vandaag en hoe men ook over haar
denkt, ook vanuit de meer feministisch-
theologische stromingen worden er over
Maria nog steeds teksten geschreven. Van-
uit diverse invalshoeken; als meditatie, als
gebed of als lied.

Ook Huub Oosterhuis heeft zich laten in-
spireren tot een lied over Maria.
Zo schreef hij: 'Lied van Maria, schoot die
niemand draagt'.

*Schoot die niemand draagt.
Aanvang woest en leeg.
Nog geen man kent mij
nog geen kind mijn naam.*

*Naar U klimt mijn ziel.
Doet mij staan rechtop.
Geef mijn naam een klank
dat ik mijzelf herken.*

*Eerste Stem, roep mij
uit mijn diensthuis weg.
Met uw scheppingskracht
overschaduw mij*

Dat uw woord geschiedt.

*Vreemde die mij vond
die mijn naam uitsprak
als een zegening –
stem uit wijd licht land
engel, laat mij niet
over aan mijzelf –
ga met mij tot waar
alles is volbracht. ●*

*in
omnibus
charitas*

*in
alles
liefde*

Zó leert het ons reeds Sint Paulus

In de schaduw van een kathedraal

door Zuster Tine Vink

In de schaduw van een kathedraal, daar bloeide de liefde open in haar schoonste vormen onder het devies:

*in omnibus charitas
in alles liefde!*

In maart 1956 heeft de Congregatie een folder uitgegeven met bovenstaande slogan.

Wij zusters in Nederland zijn met de jaren ouder geworden. Onze jonge generatie in Indonesië heeft in het voetspoor van onze Stichter Pastoor Heeren onze liefdewerken voortgezet in hun eigen land.

De toekomst zal zich zó gaan ontwikkelen dat wij in Nederland ons leven, door ouderdom, los moeten laten. De jaren die voor ons liggen dagen ons uit om naar draagkracht ons religieuze leven anders vast te gaan houden.

Als bij toeval zijn Zuster Annecatharine en ik terecht gekomen in het Begijnhof in Breda. De Begijnen zijn niet meer, de stilte van hun biddende aanwezigheid was echter nog heel intens voelbaar.

Op de gedenksteen ter herinnering aan hen stond naar aanleiding van het overlijden van de laatste Begijn:

*“Met haar overlijden
kwam een einde
aan zeven eeuwen
begijnengeschiedenis in Breda”.*

En nu?

Zoals de vele bloemblaadjes samen een roos vormen. Zo is het met de Liefde die ons draagt en samenbindt. Mogen wij ons openen zoals de roos. (folder 1956)

Néém de roos:
de roos van Gods liefde.
Ieder rozenblad bergt ook voor U
de liefde in haar schoonste vormen.
Het devies: *in omnibus charitas - in alles liefde*
moge ook uw devies worden.

De zachte krachten zullen zeker winnen

Onze kennismaking met de Zusters DMJ

door Stephan Pas

Nadat mijn vrouw (Corrie) en ik (Stephan) in 1988 met vervroegd pensioen waren gegaan, rijpte bij ons het plan om vanuit Alphen en Riel - waar we twintig jaar hadden gewoond - naar onze geboortestad 's-Hertogenbosch terug te keren. In 1990 lukte het ons een woning te kopen in een appartementsgebouw, dat in de Mgr. Prinsenstraat zou worden opgericht. In het midden van 1992 betrokken wij deze woning, die gelegen was bij de St. Jacobskerk. Spoedig, omdat we er veel vroegere bekenden ontmoetten, werden we als echte 'Jacobijnen' bij het reilen en zeilen van de St.

Jacobsgemeenschap betrokken. We werkten er onder andere samen met Zuster Anke van Ewijk met wie wij bijvoorbeeld de avondwaken verzorgden. Het was voor ons dan ook een zeer trieste ervaring, dat deze levende gemeenschap door de sluiting van de kerk in het jaar 2000 geheel uiteenviel.

Als echte ontheemden gingen we op zoek naar een nieuwe invulling. We trokken rond door de stad en omgeving. We bezochten onder andere de Bartjeskerk, de San Salvator in Orthen en de kleine kerk in Helvoirt onder leiding van Peer Verhoeven. Na een jaartje ontdekten we,

dat de vieringen in de kapel van de Zusters van de Choorstraat ook voor mensen van buiten toegankelijk waren. Na telefonisch contact woonden we op een zondagmorgen de Eucharistieviering bij. En daarmee was onze keuze gemaakt. Bij het volgende bezoek nodigde Zuster Cecilia ons uit om naar gewoonte na de viering met de zusters koffie te komen drinken. Wij gingen graag in op dit verzoek, waardoor we snel en terdege kennis maakten met de hele kloostergemeenschap. We voelden ons thuis bij de zusters. Een belangrijke oorzaak hiervan lag bij Corrie, die in haar jeugd zo dikwijls

op de Papenhulst kwam. Ze had daar al haar schooljaren doorgebracht – de kleuterschool onder leiding van Zuster Gonzales, de lagere school en de mulo. Ze kan zich uit deze tijd nog vele zusters herinneren. De hernieuwde kennismaking beviel ons uitstekend. Vooral de doorleefde verhalen van de zusters over hun werkzaamheden in Nederland, maar speciaal in hun missie, de Congo, zullen ons altijd bijblijven. Corrie legde zich gaandeweg toe op meer individuele bezoeken aan de zusters.

In de loop der jaren namen de contacten in intensiteit toe. Ik gaf lezingen over de geschiedenis van 's-Hertogenbosch en de St. Jan. We

bezochten filmvoorstellingen, huiselijke verkoopmarkten, begrafenissen en niet te vergeten het grote feest van het 190-jarig bestaan van de Congregatie. Ook onze eigen gouden bruiloft ging niet ongemerkt voorbij. We konden ons vinden in de traditionele vieringen en de vooral inspirerende preekjes van Vicaris van Laarhoven, die ons inziens de gave van het woord bezat. Nadat die om gezondheidsredenen zijn diensten moest staken, werd hij in vele gevallen opgevolgd door Pater Philippus, een toegewijde enthousiaste pater Kapucijn. De welhaast onberispelijke zang van het koor der zusters verhoogde onze beleving van de vieringen.

In de aanvang van onze aan-

wezigheid in de kapel ontmoetten we daar als 'buitenmensen' alleen de familie Sterk en Theo Huijbers. Langzamerhand kwamen er meer bezoekers, die de wettelijke vieringen bijwoonden. Tussen diverse mensen groeide een hechte band en ook buiten de vieringen kwamen we soms bijeen. Gedurende de komst van Broeder Jan en Ton Lamerschop werd de functie van acoliet weer hersteld en ook ik nam aan die activiteit deel. Het aantal leden van het koor nam onderwijl steeds meer af en er werd een beroep gedaan op de 'bezoekers' om het koor te komen versterken. Corrie gaf hieraan direct gehoor en zowel de repetities op maandagavond als de vieringen in >

Het koor van de zusters zingend in de kapel

de kapel onder leiding van Jan Teurlings vermeerderden haar betrokkenheid bij de kloostergemeenschap.

Naar aanleiding van onze verhuizing naar Son en Breugel in 2012 organiseerden de zusters voor ons een afscheidsbijeenkomst, die ons zeer verraste en goed deed. Als een blijvend aandenken aan ons jarenlange contact wisselden we goede wensen en geschenken uit en gaven we een beeld van Elisabeth van Thüringen, een patrones van liefdadigheid.

Omdat we destijds nog over een auto beschikten, kwamen we regelmatig naar Den Bosch. Nadien werd dat wel problematisch. Ton Lammer-schop bracht ons nu en dan heen en weer. Dat was fantastisch, maar inmiddels zijn we gebruik gaan maken van taxicentrale 'Valys'. Hierdoor blijven onze contacten met de zusters behouden. Het is steeds weer zeer prettig iedereen te zien en tevens te horen hoe het met iedereen gaat.

We hopen nog lang naar de Papenhulst te komen en daar te genieten van de buitengewone gastvrijheid van de Zusters DMJ.

Met een hartelijke groet, ook namens mijn vrouw Corrie,
Stephan Pas ●

Elisabeth van Thüringen

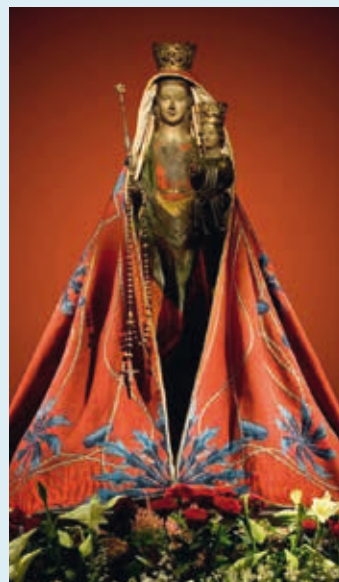
Zoete Moeder van Den Bosch naar Maastricht

In het Brabants Dagblad lezen we dat het beeld van de Zoete Lieve Vrouw van 's-Hertogenbosch, de hoofdstad van Noord-Brabant, voor het eerst in 165 jaar heeft verlaten. Het cultusobject is overgebracht naar een vooraanstaand restauratieatelier in Maastricht. Dat was nodig om het beeld voor de toekomst te behouden, aldus het bisdom 's-Hertogenbosch.

Het beeld vertrok op 22 maart 2018 en keerde op Paaszaterdag 31 maart terug in de Mariakapel van de Bossche kathedraal. De Zoete Moeder van Den Bosch op haar vaste stek in de Sint-Jan. Dagelijks worden er honderden kaarsjes voor de Zoete Lieve Vrouw opgestoken. Het verhaal wil dat 'zij' sinds omstreeks 1380 de Brabantse stad beschermt en dat op haar voorspraak talrijke wonderen zouden hebben plaatsgevonden. Na de verovering van 's-Hertogenbosch in 1629 door het Staatse leger verbleef het beeld lange tijd in Brussel, waar het eveneens werd vereerd. Sinds de terugkeer van 'de Zoete Moeder' in 1853 staat het weer in de Sint-Jan.

De afwezigheid van de Zoete Moeder, die laatste week van maart, was mogelijk voor

veel mensen een teleurstelling. Maar het was hard nodig. Er waren zorgen over de toestand van het beeld. Beschadigingen en loszittende verflagen moesten nodig worden hersteld. Bovendien moest er nader onderzoek worden gedaan naar het beeld, met de nieuwste technologische mogelijkheden. Op deze manier kwamen we te weten hoe ons Mariabeeld er aan toe is en wat er verder nodig was om haar voor de toekomst te kunnen behouden. Voor dit onderzoek en herstel werd de Zoete Moeder naar een gespecialiseerd restauratieatelier gebracht: SRAL in Maastricht, aldus het bisdom.

Stichting Restauratie Atelier Limburg - kortweg SRAL - is een beeldbepalend instituut gespecialiseerd in conservering en restauratie van schilderijen, beelden, historische interieurs en moderne kunst. Onderzoek, advies, opleidingen en cursussen behoren ook tot het domein van SRAL. SRAL is gevestigd in de voormalige Wiebengahal aan de Avenue Ceramique te Maastricht. Het openbare atelier, waar je duidelijk zicht krijgt op het werk van SRAL, bevindt zich in het Bonnefantenmuseum Maastricht.

Maria was nog nooit zolang van huis, echter in 1988 is zij wel een dag van huis geweest. We lezen dat terug in de KKC van juni 1988 door Zuster Alphonse. >

Maria in ons moederhuis

door Zuster Alphonse van den Eerenbeemt uit KKC juni 1988

Er werd me gevraagd hoe ik toch op het idee was gekomen om Maria ‘De Zoete Moeder van Den Bosch’ op het jubel uit te nodigen! Ja, hóé komt een idee in je op?! Doordat een studente een proefschrift wilde schrijven over de beginperiode van onze Congregatie en ik de zorg had gekregen voor het archief en zodoende heel veel over de beginperiode had gelezen en vervolgens met die studente hierover gepraat. Wat daarbij een grote indruk op me maakte was het gebed dat onze Stichter uitsprak op 7 juli 1820 en waaruit een grote devotie tot de Lieve Vrouwe van Den Bosch bleek.

Sinds 1629 was het beeld in Brussel, waarheen men het had overgebracht om het te redden uit de handen van de beeldenstormers. Twee eeuwen daarna was de devotie tot haar niet verflauwd en in 1853, bij het herstel van de kerkelijke hiërarchie, werd het beeld dan ook van veel vragen teruggebracht naar de St. Jan. Onze Stichter mocht haar mee binnendragen en schonk haar bij die gelegenheid een zilveren kroon van fl 739,--!!!

Als ouderen weten we nog hoe we ieder jaar op 7 juli naar de St. Jan gingen, zelfs de novicen!! We kennen nog de zusters die altijd zorgden voor de ‘garderobe’ van Maria. En ineens kwam het bij me op: Mochten we nu eens één keer Haar beeld in onze kapel kunnen ontvangen! Ik zie dit ogenblik als een attentie van Maria zelf. Ik vroeg een gesprek aan bij de plebaan en stelde de vraag: De Broederschap moest hierover beslissen, maar de plebaan zou het in de

vergadering voorstellen. Ik zag wel dat hij het ons graag zou gunnen, maar besepte dat het een héél bijzondere gunst zou zijn als het toegestaan werd. En die vergadering zou pas over drie weken zijn!! Zuster Imeldine deelde vanaf het allereerste begin het enthousiasme en de spanningen, die soms heel groot werden. Toen kwam er telefoon van de plebaan: het was toegestaan! Ja, en toen was ik zo gelukkig dat ik sprakeloos werd; ik kon alleen maar wat stamelen. Zr. Imeldine opgezocht, want het was teveel om alleen te dragen. Toen Zr. Cecilia en Rector van Laarhoven op de hoogte gebracht, die al even verrast waren dat ons deze gunst was toegestaan. Maar het mocht niet uitlekken en het is ook niet uitgelekt!!

We moesten toen aan de slag om de viering samen te stellen; we wilder er toch iets heel bijzonders van maken. Toen we

De Zoete Moeder wordt (geschouderd) binnengedragen door De Broederschap

het eerste concept klaar hadden vroegen we Joke van de Knaap van de Eerenbeemt ons erbij te helpen. Er werd toegevoegd, geschrapt, een draaiboek gemaakt en zo groeide de viering tot wat het geworden is.

Er werd een oorkonde opgesteld en Zuster Cecilia wist iemand die hierover wel zou kunnen schrijven. De feestcommissie werd ingelicht en bewaarde al even zorgzaam het geheim.

Ik denk dat we allemaal de komst van Maria in onze kapel als een genade hebben ervaren.

Dit staat in het persoonlijk archief geschreven over Zuster Eduarda:

Mededeling bij haar overlijden:

"Aan zoveel kinderen heb je onderwijs gegeven, hoeveel oude en zieke mensen genoten van je zorgzame liefde - jaren was je in de weer voor de Zoete Moeder, aan arme kerken gaf je je tijd en krachten via de sacramentsvereniging...."

Zuster Eduarda was directrice van het LHNO in Sint Michielsgestel. Zij heeft ook jaren de zorg gedragen voor Mgr. Mutsaerts en het kleed van de Zoete Lieve Vrouw. ●

Wie deze Zuster DMJ is, weten we niet met zekerheid. Wat we wel weten is dat Zuster Eduarda de Bakker jaren lang voor de Zoete Moeder gezorgd heeft. Maar dit lijkt een vroegere foto, ook als je naar de kleding van die andere mevrouw kijkt. Zo te zien zijn zij op deze foto bezig met het aankleden van het beeld.

Zuster Engelmunda – 105 jaar

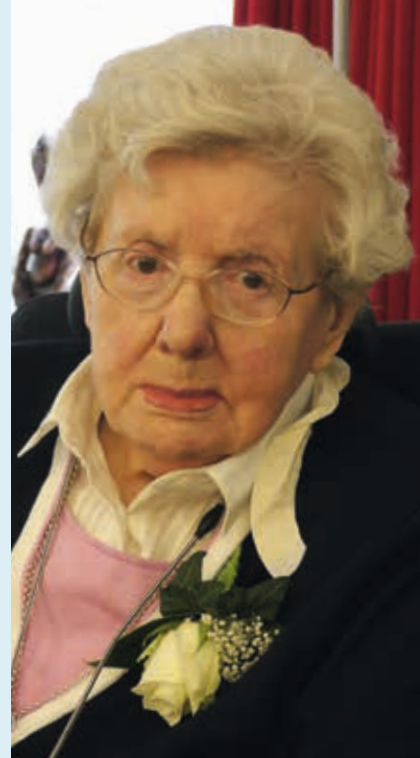
door Anouk van Veldhuizen,
Brabants Dagblad d.d. 11 april 2018

Als 18-jarige trad ze in bij de Zusters van de Choorstraat, een katholiek klooster. Gisteren vierde Zuster Engelmunda haar verjaardag in Sint Jozefoord in Nuland. "Ik ben erg dankbaar dat ik 105 mag worden".

Als meisje kreeg Engelmunda les van de Zusters van de Choorstraat in Best. "Ik heb altijd al geweten: daar ga ik naartoe. Ik wilde onze Lieve Heer dienen, maar niet opgesloten zitten in een klooster". Ze werkte in de keuken bij verschillende instellingen. "Ik wilde dienstbaar zijn, anderen helpen". De Congregatie Dochters van Maria en Joseph sloot daar perfect bij aan. "Het voelt vertrouwd, toen en nu nog steeds". Toch waren er periodes van twijfel. "Dan voelde ik nog meer dat ik Hem nodig had en bad ik vaker. Nu doe ik dat nog steeds; ik bid dat ik kan accepteren dat ik meer zorg nodig heb en veel geholpen moet worden". Het zicht en het gehoor van Zuster Engelmunda zijn sterk achteruit gegaan. Ook zit ze in een rolstoel. "Ik ben gewend mezelf altijd op de tweede plek te zetten. Ik hoop dat God mij de kracht geeft me neer te kunnen leggen bij datgene dat nu

niet meer kan". Ondanks haar fysieke gebreken kan Zuster Engelmunda nog goed duidelijk maken wat ze wil, aldus haar begeleidster Jozien van der Veer.

De Zusters van de Choorstraat beperkten hun activiteiten niet tot het bidden. "We droegen geen habijt, maar gewone burgerkleding. En we stonden met beide voeten in de maatschappij. Tijdens de Tweede Wereldoorlog moest je creatief zijn. Er waren weinig middelen en meer dan 100 kindermondjes te voeden. Elke mogelijkheid om eten te maken, greep je aan", aldus Zuster Engelmunda. "Van het meel dat bedoeld was voor de hosties heb ik brood gebakken". "Hard werken is goed voor me geweest en ik ben dankbaar dat het mij op m'n oude dag gegund wordt dat ik me meer kan verdiepen in het geloof". Elke dag is er een mis in de kapel, waarbij Zuster Engelmunda aanwezig is, mits

haar gezondheid het toelaat. Waar sommigen Gods werk terugzien in een kerk of de natuur, vindt zij God vooral in haar hart. "Ik leg Hem alles voor wat me bezighoudt". De 105-jarige heeft een wijze raad. "Mensen moeten voor elkaar opkomen en proberen samen te leven met anderen. Je moet er samen iets van maken". Ze knikt. "Zo, nu lust ik onderhand wel een kopje thee". ●

De Kapucijnen verlaten 's-Hertogenbosch na vier eeuwen, deel 1

Op 1 augustus 2018 vindt de feitelijke overdracht plaats van het klooster van de kapucijnen aan de Van der Does de Willeboissingel. Het wordt eigendom van de Franciscanen. Het blijft dus in de familie, kun je zeggen. Bijna alle kapucijnen die er nog wonen vertrekken naar hun klooster in Tilburg. Pater Philippus en pater Savio blijven in het klooster in 's-Hertogenbosch wonen.

De kapucijnen hebben ruim twee en een halve eeuw het lot van de Bossche bevolking gedeeld. Van 1611 tot 1761 en van 1898 tot heden. De waardering voor hun apostolaatswerk was bijzonder, vanwege hun godsdienstige inzet en sociaal-maatschappelijke betrokkenheid. We schetsen in enkele delen hun geschiedenis, die nu historie gaat worden. Nu gaat het over de eerste verblijfsperiode, van 1611 tot 1761.

FRANCISCANEN EN KAPUCIJNEN

Twee jaar na de dood van Franciscus van Assisi (1182-1226) kwamen zijn volgelingen in onze stad aan. Franciscus sprak tot de verbeelding, hij preekte armoede en eenvoud. Degenen die in zijn voetsporen traden brachten dat in praktijk. In het centrum van de stad bouwden ze een klooster met een kerk in de Minderbroederstraat. Deze franciscanen noemden zich minderbroeders, ze waren nederig en voelden mee met de gewone stadbevolking. Hun levensonderhoud was afhankelijk van wat ze bijeen bedelden. Ze legden zich verder toe op pastoraal en sociaal werk, prediking en studie. Het kloosterleven, zonder onderscheid tussen de leden was hen dierbaar,

gestimuleerd als ze werden door de visie van hun stichter, Franciscus. Leven in eenvoud en dienstbaarheid. Deze minderbroeders-franciscanen (OFM, Ordo Fratrum Minorum) moesten na

1629 de stad verlaten, maar enkelen bleven illegaal achter en bedienden twee schuilkerken.

Een andere tak van de franciscaanse familie vormen de minderbroeders-kapucijnen (Ordo Fratrum Minorum Capucinum, OFM Cap.). Deze afgesplitste familie werd rond 1528 erkend door de paus, driehonderd jaar na de dood van Franciscus. De kapucijnen wilden een nog sterkere nadruk leggen op eenvoud, de 'mindere' zijn en leven naast de zwaksten in de samenleving. Dat is de kern van het franciscaanse charisma. Daarom hebben de Bosschenaren ook altijd zo'n sympathie getoond voor deze bedelorde. De kapucijnen dragen een bruin habijt, we hebben het over >

de 'bruine paters', en daarbovenop een puntmutsachtige kap, de 'capuccio' genoemd. (We kennen een speciale koffie 'cappuccino', die heeft een witte muts). De kapucijnen lopen barvoets in eenvoudige sandalen. In het stadsdialect zeggen we gewoon 'kappeciënen'.

De eerste kapucijnen (OFM Cap.) in de stad Zoals in 1228 de eerst franciscanen-minderbroeders werden binnengepraat door de stadsbestuurders om het geestelijk leven van de bewoners in goede banen te leiden, zo ging dat ook met de minderbroeders-kapucijnen, maar dan in 1611, tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). Dat was een periode van betrekkelijke rust in de stad.

Door diverse schenkingen, o.a. van initiatiefnemer Goyart van Engelant en van het stadsbestuur, waren de kapucijnen eigenaar geworden van een uitgestrekt terrein, van de Postelstraat langs het Waterstraatje, nu Capucijnenpoort geheten, tot de erven van de huizen aan de Berewoutstraat en de tuin van het middeleeuwse klooster Mariënborg.

DE BOUW VAN HET KLOOSTER IN DE POSTELSTRAAT

Aanvankelijk woonden de weinige kapucijnen in enkele

Gravure van pater Philippus

woningen aan de rand van de stad. Maar op 11 mei 1615 werd de eerste steen gelegd door bisschop Nicolaas Zoesius voor een echt klooster met 33 cellen, 5 ziekenkamers, een refter, keuken, en kleermakerij. De bibliotheek werd voorzien van waardevolle werken, allemaal schenkingen van andere kloosters. Studie van de Bijbel en de kerkvaders was vanzelfsprekend. De aarts-hertogen van Brabant verleenden een flinke toelage om de kosten van een stevige fundering - zo vlak bij de Dieze - te helpen dragen, want daar kwam de kapel.

WERKZAAMHEDEN VAN DE KAPUCIJNEN 1611-1629

Het aantal kapucijnen groeide enorm eind 16de en begin 17de eeuw, niet alleen in Italië, maar ook in de Lage Landen, door het bestuur van de orde de 'Nederduitse Provincie' genoemd. Het leven van de kloosterlingen was geënt op de Regel van Franciscus. Op de eerste plaats de 'strenge observantie' de spirituele verdieping en geestelijke oefeningen, meditaties. Vanuit die ascetische instelling volgde prediking en bekering van het volk. Voortdurend hielden

ook de Bossche kapucijnen de gelovigen het nederige en dienstbare leven van Christus voor. Dat sprak aan, temeer omdat ze zelf bereid waren tot een 'apostolaat van het ziekbed'. Ze verzorgden de slachtoffers van de 'pest'. Tussen 1624 en 1626 waren de kapucijnen meer verzorgers dan predikanten in de stad. De 'pest' was in die dagen een verzamelnaam voor allerlei epidemische infectieziekten als difterie, tyfus, pokken en dysenterie. Dit werk van kloosterlingen was voor stadsbestuurders mede een argument geweest om hen in de stad te verwelkomen in 1611. De verzorgers waren natuurlijk niet immuun en verbleven vaak in een zg. pesthuisje, in 1625 gebouwd, zonder subsidie, buiten het eigenlijke klooster, achter in de tuin, om te veel sterfgevallen in eigen kring te voorkomen.

NA 1629: STAD IN STAATSE HANDEN: GEVOLGEN VOOR DE KAPUCIJNEN

De capitulatie van de stad vond plaats op 14 september 1629. Den Haag en de gereformeerden maakten de dienst uit. De roomsen konden hun geloof niet meer in het openbaar belijden en moesten hun toevlucht nemen tot schuilkerkjes. En de kapucijnen gingen ondergronds. Dat waren Basilius

'van Brugge' en Columbanus 'van Leuven'. Ze verbleven vaak in Vught. Als missionarissen reisden ze door de Meierij. Ze speelden een belangrijke rol bij het overbrengen van het wonderbeeld van Maria, de Zoete Moeder, naar Antwerpen.

Voorals Columbanus was vaak in de stad en hield de gelovigen onder zijn hoede. Hij had zich als werkman verkleed. Onder die vermomming droeg hij zijn pij. De kapucijnen hadden immers van hun oversten het consigne meegekregen om het apostolisch werk in kloosterhabijt te doen. Het zwervend missiewerk betekende een heel andere levenswijze voor de kapucijnen dan het leven in een

klooster, zoals ze gewend waren. Voor onderdak waren de missionarissen aangewezen op familie of vrienden, evenals voor het dagelijks levensonderhoud. De verleidingen zouden kunnen komen, drank, dobbelspel en kaartspel, dames van lichte zeden. Het was een voortdurende zorg voor de leiding van de orde.

In mei 1631 namen de Staten in Den Haag een repressieve maatregel, een plakkaat. Het werd roomse geestelijken verboden diensten te doen binnen kerken, kapellen of kloosters, anders zouden er zware straffen volgen: geldboetes en inbeslagname van goederen. Dat gold voor de stad 's-Hertogenbosch en de gehele Meierij. >

Het pesthuisje uit 1670 van het Kapucijnenklooster in Velp

Twee jaar later volgde een nieuw plakkaat: alle geestelijken werden uit de Meierij verbannen. Dat betekende voor de kapucijnen een eind aan het pied-à-terre in Vught. Enkele kapucijnen bleven illegaal in de omgeving actief. Van drie van hen volgen hier enkele bijzonderheden.

MARCELLIANUS VAN BRUGGE (CA. 1580 - 1637)

De kapucijn Marcellianus kreeg kost en inwoning bij een weduwe, vrouw Van Hambroeck, waarschijnlijk de moeder van Anna van Hambroeck die het beeld van de 'Zoete Moeder' in veiligheid heeft gebracht in 1629.

Marcellinus stierf in 1637, *'uitgemergelt van sieckten ende penitentiën met groot opinie van heijlicheijt out sijnde 57 jaeren'* zo staat in het Obituarium van de franciscanessen van de Uilenburg. Hij werd begraven in de kapel aan de Walpoort, 'het oratorium op den Uylenborg'. (In 1929 heeft Jan Mosmans bij de restauratie van die kapel het gebeente opgegraven).

BASILIUS VAN BRUGGE (1591 - 1664)

Basilius 'van Brugge' was aanvankelijk kanunnik van de Sint-Salvatorkerk in Brugge, maar trad in 1619 toe tot de kapucijnerorde. Hij werd overste (gardiaan) van het Bossche klooster in 1628/1629. Basilius las ook de Mis in het franciscanessenklooster van Mariënborg. Hij raadde de zusters aan om zich te verdiepen in de mystiek, maar daarvoor kreeg hij een berisping van hogerehand. Columbanus arriveerde in 1629, als zijn plaatsvervanger. Ook Columbanus was zeer voortvarend bij zijn adviezen om de spiritualiteit binnen de kloostermuren te bevorderen, hoewel de 'ver-

Portret van Basilus van Brugge dat in Velp hangt

Basilius troostte velen, bekeerde 'afvalligen', was onvermoeibaar in het preken, het bezoeken van zieken en het toedienen van de sacramenten.

re bisschop' dit niet zo nodig vond.

Basilius kreeg begin 1631 van zijn overste de opdracht om in de O.L. Vrouwekerk in Mechelen (een aardige voetocht voor de 40-jarige) tijdens de vasten te preken.

Maar op 6 april al verzocht bisschop Ophovius hem toch naar de 'hertogstad' terug te reizen, omdat de inwoners hem niet graag misten, vanwege zijn pastorale inzet. Hij troostte er velen, bekeerde 'afvalligen', was onvermoeibaar in het preken, het bezoeken van zieken en het toedienen van de sacramenten.

Basilius vertrok eind 1633 voorgoed uit onze stad. Hij was benoemd tot missionaris in het land van Ravenstein. In deze vrije Heerlijkheid mochten de roomsen het geloof vrij belijden, het viel buiten de Staatse invloedssfeer. Het gehucht Velp bij Grave behoorde er ook toe. Hier stond eens Huize Emmaüs en daar stichtte Basilius in 1645 een kapucijnenklooster. Er werd een kerkje naast gebouwd.

Bijna twee decennia missioneerde Basilius in de omgeving, totdat hij in 1664 op 73-jarige leeftijd overleed. Het klooster is nog steeds belangrijk voor de kapucijnen, destijds als uitvalsbasis in de schuilkerkentijd, nu als laatste rustplaats voor de overleden kapucijnen. Het klooster is begin 2018 verkocht, maar buiten de koop valt de kloostertuin, met de 'Gedenkplaats Nederlandse Kapucijnen'.

COLUMBANUS VAN LEUVEN (1591 - 1659) EN ZIJN SCHUILKERKJE

Van Columbanus weten we dat hij rond 1636 gratis werd onderhouden door Elisabeth de Bruijn, een ongehuwde dame op leeftijd die een huisje huurde Achter den Boerenmouw. Hij werd na het overlijden van Marcellianus weer de enige kapucijn in de stad.

Door toedoen van verscheidene weldoeners en zijn gastvrouw Elisabeth de Bruijn, kon naast haar woonhuis een schuilkerk worden ingericht. En zo lang de kapucijnen in de stad verbleven, woonden ze daarnaast. De periode dat Columbanus afwezig was vanwege opdrachten van de orde, kwam de kapucijn Franciscus 'van Gouda' hem Achter den Boerenmouw vervangen. Nadien oordeelde de gast-

vrouw Elisabeth: 'Het is een groot geluk dat niet alle kapucijnen zijn zoals hij!' Columbanus had van 1639 tot 1643 een bestuursfunctie, hij ging veel op reis om gesprekken te voeren met medebroeders, de zg. visitaties. Zo kwam hij ook terecht bij Elisabeth Grootvelt, een weduwe in Nijmegen. Ze was weldoenster van de kloosters in Maaseik en 's-Hertogenbosch. Ze biechtte openhartig op aan Columbanus dat zij met haar vriendinnen liever de diensten bij de jezuiten bijwoonde, 'omdat die beter preekten'. Na enkele jaren zou de taak van de kapucijnen in Nijmegen beëindigd worden. Daar waren ze niet rouwig om, met die jezuiten in de buurt.

HET SCHUILKERKJE HEILIG KRUIS, ACHTER DEN BOERENMOUW

Het zat Columbanus niet mee, want in 1644 werd hij - omdat hij zijn habijt droeg - door de schout herkend, van de straat geplukt, gevangen-gezet en verbannen. De Bossche bevolking was het er niet mee eens. Op 12 oktober ging er dan ook een brief van de Bossche dame Theodora Costerius naar de kapucijner oversten: al haar medeburgers treurden om het wegblijven van Columbanus. Op 24 oktober volgde >

weer een epistel met het verzoek om toch maar een kapucijn te sturen naar 's-Hertogenbosch. Drie kanunniken tekenden de brief, evenals de vicaris-generaal, de plaatsvervanger van de bisschop: alleen Columbanus zou het voortbestaan van de kapucijner missiestatie kunnen redden. Zelf verzocht hij ook aan Rome, vanuit zijn geboortestad Leuven, om te mogen terugkeren.

Na de aandrang van de Bossche bevolking kwam Columbanus het jaar daarop vrij, met de toestemming om twee jaar te mogen blijven in de stad. Het habijt moest hij wel aan de kapstok laten hangen als hij over straat ging.

Het bestuur van de kapucijnen in Rome had het moeilijk met het gegeven feit dat aan de eis om het habijt te dragen niet kon worden beantwoord. Voor Amsterdam en 's-Hertogenbosch maakte Rome echter een uitzondering, vanwege de band met de bevolking en de goede traditie.

Columbanus overleed op 13 januari 1659.

Dit is een beknopte versie van mijn artikelen in Bossche Kringen: 'De kapucijnen verlaten 's-Hertogenbosch' van september en november 2017. De foto's zijn gemaakt door Ellie de Vries.

Van Columbanus is een verminckte grafzerk met zijn naam teruggevonden in 1911 op het achtererf van het huis De Ploeg, nummer 49/51 in de Hinthamerstraat. In 1659 was Columbanus begraven in de kapel van het Zusters van Orthenklooster, achter zijn kerkje gelegen. In 1692 overleed de laatste zuster, werden de graven geruimd en het klooster verkocht. De zerk is toen terecht gekomen in de schuilkerk St. Anna, gelegen achter het huis De Ploeg. Na 1811 raakte de schuilkerk St. Anna buiten gebruik. De zerk verdween... tot hij in 1911 gehavend opgegraven werd. Henri Ebeling, de toenmalige stadsarchivaris, en onderzoeker Mosmans schonken hem aan het kapucijnenklooster op 't Zand. Een nieuw exemplaar is toen ingemetseld in het portaal van het klooster, dat nu bewoond gaat worden door de franciscanen. ●

Pronkstukken

door Zuster Lisette Swanenberg

Nederland is voortdurend in het nieuws.

Want onze nationale identiteit staat ter discussie. We zijn volgens diverse bronnen onszelf kwijtgeraakt. En we zijn daar met zijn allen naar op zoek.

In zijn nieuwe boek 'Waartoe is Nederland op aarde?', vraagt de auteur Gabriel van den Brink zich dat ook af. Vreemd, want wij wisten dat al van jongs af aan als we de catechismus van buiten moesten leren! Maar nu zitten we met priemende vragen: Waar komen wij vandaan? Waarom zijn wij hier? En waar gaan wij naar toe? En met die vragen komen onze schaduwkanten aan het licht. We worstelen met ons slavernijverleden, met Zwarte Piet en Sinterklaas. Onze zeehelden uit de geschiedenisboekjes worden opeens schurken. Er

wordt overwogen om de Coentunnel een andere naam te geven en sommige standbeelden zijn ongewenst verklaard. Weg met dit stuk geschiedenis!

Rob de Wijk, bekend van het instituut Clingendael, schreef erover in Trouw: "Stop met het wissen van de geschiedenis". Er is kennelijk een onbedwingbare neiging voorbij tijden met hedendaagse maatstaven te beoordelen en de geschiedenis te wissen. "Zo geredeneerd", zegt hij, "is de volgende stap, dat de nalatenschap van ons verwerpelijk verleden wordt uitgewist door het slopen van de binnenstad van Amsterdam. Want de toenmalige kooplieden schraapten hun rijkdommen bijeen over de ruggen van onderdrukte volkeren. Vervang dan de grachtenpanden door sociale woningbouw".

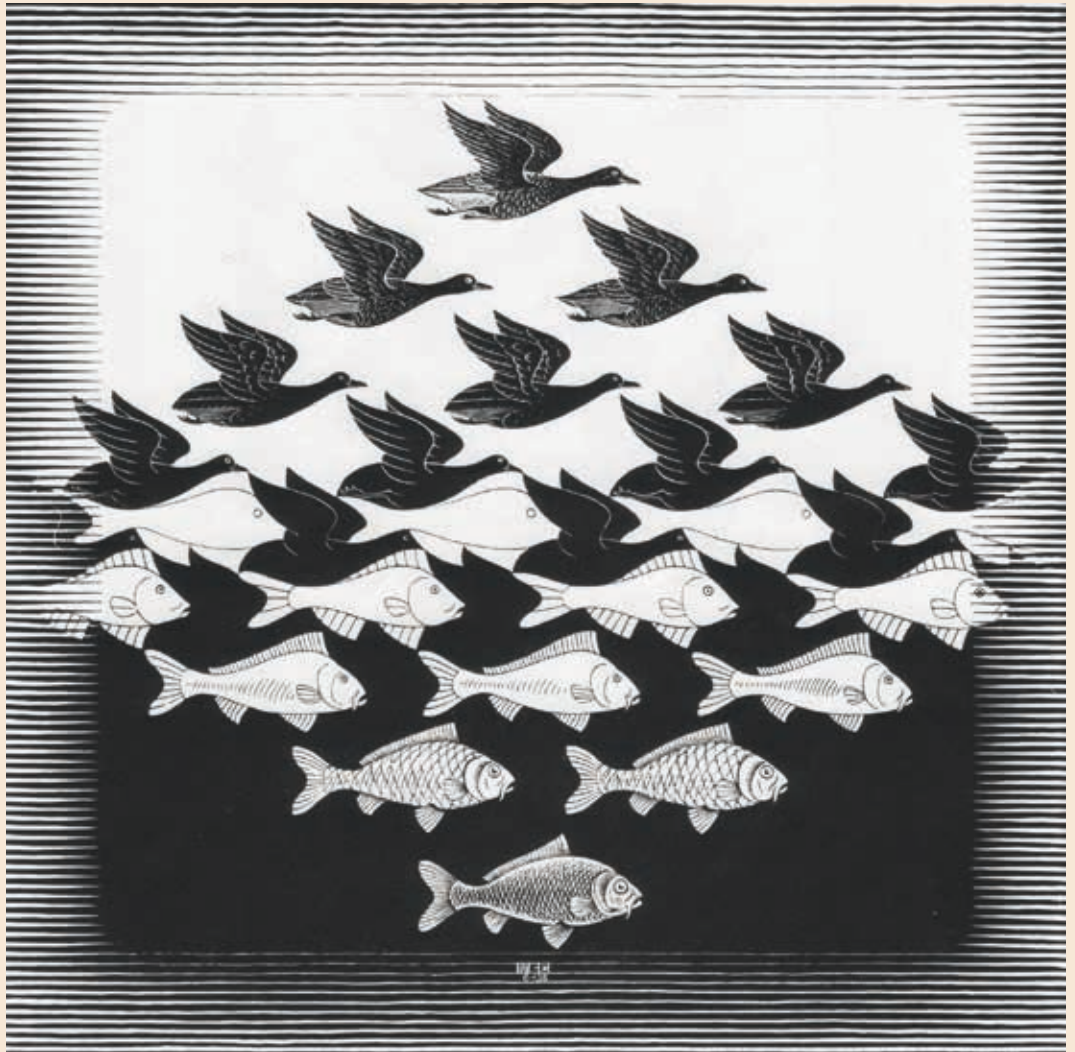
Tegengeluiden laten zich horen. Femke Halsema, voormalig politica van Groen Links, toert het hele land door met haar theatervoorstelling 'Vrij land'. Ze toont onze pronkstukken. Die, waar we een grote strik omheen kunnen doen en welke we bij het grof vuil kunnen zetten.

Zo kwamen er ook verschillende uitzendingen onder de naam: pronkstukken.

Pronken, wat is dat? Het is met onze mooiste veertjes opscheppen!

Er waren zeven onderwerpen betreffende kunst en cultuur. Ze werden getoond en voorzien van commentaar door hun ambassadeurs. Zij moesten hun publiek overtuigen.

Ik werd nieuwsgierig. Dacht aan kanshebbers als Panorama Mesdag, de Deltawerken met Neeltje Jans, en Piet Mondriaan. Maar er waren belangrijkere objecten.

1. De Nachtwacht van Rembrandt.
2. De microscoop van Antoni van Leeuwenhoek die een wetenschappelijke doorbraak teweegbracht op wereldniveau.
3. Het Delfts Blauw, dat samen met Nijntje Pluis van Dick Bruna een wereld handelsmerk werd. Nijntje, het konijntje dat staat voor simpel en eenvoudig en doe maar gewoon.
4. Het meisje met de parel van Vermeer.
5. De vogel en de vis van Escher.
6. Het plakkaat van Verlatinghe; de Nederlands Onafhankelijkheidsverklaring van 1579.

Mijn voorkeur ging uit naar het plakkaat. Koning Philips de Tweede van Spanje werd afgezet. En ja, de straat waarin ik woon draagt die naam! Misschien moet hij binnenkort worden overgeschilderd?

En toch....ik weet niet waarom, ging mijn stem na het vurig pleidooi van Inez Weski, naar de vogel en de vis van Escher. "De vogel", zei ze "is lucht, de vis is water. Dat is Nederland." Ze werd er in meegenomen omdat je de afbeelding op verschillende manieren kon bekijken. Het hoort bij elkaar en verbindt en het is een symbool van de vrijheid van denken.

Waarom het mij ontroerde wist ik niet.

Tot ineens, uren later Escher mij terugbracht naar het jaar 2000.

Mijn vader was net overleden. En ik ging nog even naar zijn slaapkamer. Daar lag op het nachtkastje een losgescheurd blaadje uit Het Beste van Readers Digest. Ik keek, en nam het mee. Er stond een afbeelding op van zwarte en witte vogels. Escher.

Ik was zo verbaasd. Wij zijn helemaal niet opgegroeid met kunst en literatuur. Er waren geen boeken in ons huis. Maar mijn vader was een natuurmens, een vogelliefhebber, had een mooie volièrre en herkende alle vogelgeluiden. Hij leefde met zijn vogels. En wat hij ook altijd zei: "Ik leef, met wat ik heb".

Zijn lijfspreuk heb ik verwoord bij zijn uitvaart.

Ik leef met wat ik heb

*Ik leef met wat ik heb", zei hij
Maar ons mam had hij niet meer.
En zijn dagen werden donker.*

*Ik leef met wat ik heb", zei hij
En zijn vrienden vielen weg.*

*Maar hij leefde voort
met wat hij had
en dat was nog een hele boel.
Zijn eigen huis
Zijn tuin
En zijn vertrouwde stoel.
Zijn vogels en zijn fiets
Omroep Brabant en de krant
en ons nog allemaal.
Daarbij zijn eigen oud verhaal
van hoe het vroeger was.*

*Wij leven voort, met wat wij hebben
maar hem hebben wij niet meer.*

*Hij is vertrokken naar het Licht
en zijn vertrouwd gezicht
ligt in ons hart
en ook zijn ziel
heeft daar haar onderkomen.*

Ik was niet op zoek. Maar ik heb mijn pronkstukken gevonden. Alle twee. Mijn vader en mijn moeder. En ik doe er een grote strik omheen. ●

Geboren op
29 september 1922
te Leiden.

Overleden in het Moederhuis
te 's-Hertogenbosch
op 12 april 2018.
Zij was 76 jaar onze
medezuster.

Zuster Til Lagerberg

Terwijl wij ons aan het voorbereiden waren op de kloosterjubilea van verschillende zusters, op 10 en 11 april, ging Zuster Til zoetjesaan achteruit. En op 12 april is zij vroeg in de morgen gestorven. Heel rustig en vredig, in de aanwezigheid van haar medezuster en vriendin Zuster Paula, ingeslapen. Gedurende haar ziek-zijn dacht zij zelf dat ze nog zou opknappen, want zo was het altijd nog gegaan. Zij leek niet te merken, of zij wilde het ons niet laten merken, dat haar lichaam het steeds meer liet afweten.

Een vriendelijke, diepgelovige vrouw is van ons heengegaan. Er kwam geen onvertogen woord over haar lippen en haar leven verstilde, terwijl zij alles en iedereen toch met belangstelling volgde.

Zuster Til was de oudste uit een gezin van negen kinderen waarvan alleen haar jongste broer nu nog leeft. Zij was 76 jaar lid van onze Congregatie, een lang en vruchtbaar leven. Zij was een echt onderwijsmens en kon dat veel jaren waarmaken in het onderwijs aan dove meisjes in St.-Michielgestel waar zij ruim 35 jaar werkte.

Na haar pensionering heeft zij verschillende boeken van Sandra Schneider uit het Engels vertaald naar het Nederlands. Alleen en samen met Geertje Vogel. Zij was geboeid geraakt door wat daar werd geschreven over het religieus leven na het Tweede Vaticaans Concilie. Het waren mooie, eerlijke en weloverwogen teksten die Zuster Til graag met kleinere groepen religieuzen besprak.

Zij hield van het religieuze leven en van haar medezusters. In een interview zei ze ooit: "Ik kan terugkijken op een goed en zinvol leven waarin gebed misschien wel het belangrijkste was en nóg is. Gebed betekent voor mij een houding van vertrouwen, vrede en rust. Woorden zijn daarbij niet altijd nodig.

Ik hoop dat ik eens in mijn dood mag weten wie God is”.

Wij hopen dat jij nu weet wie Hij is, Hij, die je hebt liefgehad tot het einde toe.

Dankbaar zijn wij voor deze goede en inspirerende medezuster en wij willen haar als een liefdevolle vrouw blijven herinneren. Zij, die als levensmotto had: “Liefhebben, delen en dienen is het enige wat belangrijk is”.

Je hebt alles losgelaten en als je God hebt mogen ontmoeten, wil je onze voorspreekster dan zijn bij Hem?

Wij zijn wij ook dank verschuldigd aan al degenen die haar zo liefdevol hebben verzorgd en die haar nabij waren en haar lief hadden. ●

Zusters van de Congregatie DMJ

Zuster Til en Zuster Paula

*

“Je komt God
alleen maar tegen
als je alles
loslaat”

*

De vrouw, de boom

De kloeke stam houdt hoog de kroon
die blij met duizend handen
de hemel groet.

Met vele monden drinken ongezien
de wortels van het zingend water
langs de voet.

De jaargetijden
onderhuids de ringen wevend
zijn als een dans,
een dansfiguur van eb en vloed.

Ik voel mij zusterlijk verwant
aan deze boom
die net als ik, de cyclus van het leven
tot in haar vezels voelen moet.

De vrouw die als een boom
in lentebloei haar grijsheid draagt
en wijsheid rijp als vruchten rond zich zaait
is aan de kringloop trouw en heeft die overstegen.

Marijke Köike

COLOFON

Zevenenveertigste jaargang
Nummer 2
Juni 2018

De Heeriaan is een uitgave van de Congregatie Dochters van Maria en Joseph (Zusters van de Choorstraat). Het blad verschijnt viermaal per jaar in de maanden maart, juni, september en december en wordt in een oplage van 500 exemplaren onder relaties verspreid.

Redactie:

Brigitte Lutters (hoofdredactie)
b.lutters@congregatiedmj.nl
(073) 6904 623 (rechtstreeks)

Zuster Veronie Franken
v.franken@cdmj.nl

Ton Vogel
vogel-bots@home.nl

Kopij voor de volgende Heeriaan uiterlijk inleveren op 25 juli 2018.
De herfsteditie ligt rond 15 september op uw mat.

Website:
www.congregatiedmj.nl

In Omnibus

Charitas

2

de Heeriaan

CONTACTBLAD VAN DE CONGREGATIE
DOCHTERS VAN MARIA EN JOSEPH
ZUSTERS VAN DE CHOORSTRAAT

JAARGANG 47
ZOMER 2018